

Distanční text

(Základy práva pro sociální pedagogy – distanční e-kurz)

PROCESNÍ PRÁVO, SOUDNÍ SYSTÉM

Kapitola týkající se procesního práva hlavně seznamuje s fungováním soudní soustavy a přibližuje hlavní principy řízení u soudu. Podle typu sporu, který se může soudně řešit, rozlišujeme civilněprávní, správní a trestní řízení. Text proto osvětluje účel těchto typů řízení a jejich hlavní rozdíly a obsahuje informace stěžejní pro toho, kdo se rozhodl řešit svůj spor prostřednictvím řízení u soudu.

ČAS KE STUDIU:

- Hlavní procesní předpisy, soustava soudů v ČR (15 minut)
- Zvláštní úloha ústavního soudu, mezinárodní soudní ochrana (5 minut)
- Tři typy soudního řízení (10 minut)
- Základní informace k civilnímu a trestnímu řízení a jejich hlavní zásady (10 minut)
- Postavení soudců a procesních stran (10 min)
- celkem: 50 minut

PO PROSTUDOVÁNÍ TEXTU DOKÁŽEŠ:

- pochopit, jak funguje naše soudní soustava
- vymezit účel trestního, správního a civilního soudnictví
- popsat průběh a hlavní zásady soudního řízení

OBSAH UČIVA KAPITOLY:

- Hlavní procesní předpisy, soudní soustava v ČR
- Zvláštní úloha ústavního soudu, mezinárodní soudní ochrana
- Tři typy soudního řízení
- Základní informace k civilnímu a trestnímu řízení a jejich hlavní zásady
- Postavení soudců a procesních stran

KLÍČOVÁ SLOVA UČIVA:

soudní soustava, soudní systém, místní příslušnost, funkční příslušnost, procesní strany, obecný soud, ústavní soud, civilní soudy, trestní soudy, správní soudy, mezinárodní soudy, žalobce, žalovaný, právní zástupce, procesní předpisy, občanský soudní řád, trestní řád, soudní řád správní

ROZŠIŘUJÍCÍ STUDIJNÍ LITERATURA:

- ZAHRADNÍKOVÁ, R a kol. *Civilní právo procesní.* Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, ISBN 978-80-7380-437-4.
- WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní.* Praha: Linde, 2014, 978-80-7201-940-3.
- CÍSAŘOVÁ, D. *Trestní právo procesní.* Praha: Wolters Kluwer, 2008.
- FLEGL, V. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR.* 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-149-0.

Hlavní procesní předpisy, soudní soustava v ČR

Vedle práva hmotného, které určuje základ našich práv, „hmotu“ právního systému, dále vzniká a funguje právo procesní. Procesní právo zjednodušeně řečeno určuje, na který orgán v jaké lhůtě se mám obrátit, jak lze postupovat, když nesouhlasím se závěrem orgánu a podobně. Z názvu jednotlivých zákonů lze často vyčíst, že se jedná o procesní předpis. Procesní předpisy se totiž nazývají řády (například trestní řád je procesním předpisem, trestní zákon je hmotněprávním předpisem).

K nejvýznamnějším procesním předpisům patří správní řád, trestní řád, občanský soudní řád a soudní řád správní. Tyto předpisy stanovují proces, tedy formu řízení u jednotlivých orgánů. Správní řád, jak už napovídá název zákona, upravuje postup správních orgánů, tedy úřadů. Trestní řád stanovuje podmínky trestních soudů, občanský soudní řád se týká civilněprávního soudního řízení a konečně soudní řád správní upravuje postup správních soudů. Jmenování těchto předpisů ale neznamená, že jiné zákony neobsahují některé další procesní normy.

Jak bylo uvedeno, procesní předpisy určují zejména postup soudů. Soudní moc je vnímána jako podstatná složka moci ve státě. Vedle legislativní a exekutivní moci je soudní moc zakotvena v ústavě coby třetí vrchol veřejné moci. Ústava jednak zakotvuje složky soudní soustavy, jednak přibližuje úlohu ústavního soudu a také uvádí, že soudní moc je vykonávána nezávislými soudy. Personálně je tato moc realizována soudci. Bližší informace k postavení soudců, k požadavkům na tuto funkci, jakož i k organizaci soudnictví, uvádí zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, který stanoví bližší organizaci a obsazení soudů. Speciální úprava platí pro ústavní soudce, tam je třeba se řídit zákonem o ústavním soudu.

Funkce soudce je profesí, která je ve společnosti přítomna odnepaměti. Uvádí se dokonce, že jde o funkci starší než sám panovník. Od středověku vznikají myšlenky o tom, že moc panovníka by měla být omezena. Tak vzniká v Anglii parlamentarismus: parlament propříště omezuje panovníkovu absolutní moc. Absolutní monarchie se tak postupně mění na konstituční monarchii nebo ústavní monarchii. Panovník je omezen ústavou (konstitucí). S tím souvisí následné rozdělení státní moci na legislativu, exekutivu a soudní moc, s nímž přichází Charles Louis de Montesquieu (čti [šárl lui de monteskijé]).

Zcela jiný systém soudcovského rozhodování funguje v angloamerickém (někdy také anglosaském) právním prostředí ve srovnání s kontinentální Evropou. U nás je soudce omezen psaným zákonem. V angloamerickém prostředí mají význam tzv. precedenty. Tj. rozhodnutí soudce ve významné záležitosti, které je třeba do budoucna již dodržovat. Pokud se jiný soudce v budoucnu dostane k otázce, v níž už jiný soudce dříve rozhodl, musí se podle něj řídit, jde-li o skutkově podobnou záležitost. Hovoříme o judge – made law nebo také o case law. Tj. právo vytvářené soudcem, resp. právo založené na jednotlivých cases, tedy případech.

V naší zemi je vytvořen následující soudní systém, resp. soustava soudů. Ve většině otázek rozhoduje v prvním stupni, neboli v první instanci, okresní soud. Může nastat ale i situace (tyto výjimky jsou stanoveny zákonem), kdy rozhoduje v prvním stupni soud krajský. Záleží, co říká zákon: například spory vyplývající z nekalé soutěže řeší přímo krajský soud. Odvolacím soudem je buď krajský v případě, že předtím rozhodoval okresní, nebo vrchní soud v případě, že předtím rozhodoval krajský.

Odvolání je tzv. řádným opravným prostředkem. Podává se proto proti rozhodnutí, které není ještě v právní moci (většinou je lhůta na odvolání 15 dní). Pokud je rozhodováno soudem formou platebního rozkazu, neuplatňují proti němu odvolání, ale odpor. Vedle řádných existují ještě mimořádné opravné prostředky, které se na rozdíl od odvolání podávají proti rozhodnutím, která jsou už pravomocná. Jde o obnovu řízení a dovolání. Dovoláváme se k nejvyššímu soudu. Zatímco nejvyšší soud je vrcholnou instancí v civilních a trestních sporech, pokud jde o soudní řízení správní, tam je vrcholnou instancí nejvyšší správní soud. V případě správního soudnictví (tyto jednotlivé typy soudních řízení si ještě vysvětlíme níž) rozhoduje krajský soud, od něj můžeme dát kasační stížnost k nejvyššímu správnímu soudu. U mimořádných opravných prostředků je stanovena mnohem delší lhůta, protože například se nově mohou objevit skutečnosti, které některá strana nemohla v původním řízení namítnout.

Platí tedy následující hierarchie s tím, že zvláštní úlohu ústavního soudu tu neuvádíme a představíme si ji níž.

většina sporů: OS → odvolání k KS → dovolání k NS

menší část sporů: KS → odvolání k VS → dovolání k NS

správní soudnictví: KS → kasační stížnost k NSS

Nejvyšší správní soud je přitom nejmladší z vrcholných soudních institucí v právním řádu České republiky. Zatímco ústavní soud je ochráncem ústavnosti právního řádu, tj. souladu zákonů s ústavou, a nejvyšší soud je dovolacím soudem v jiných otázkách než ve správním soudnictví, nejvyšší správní soud je kompetentní, jak již z názvu patrně, v otázkách správních. Některé jeho další kompetence jsou určeny zákonem, rozhoduje například o rušení politických stran (například rozhodl o zrušení Dělnické strany) nebo o legitimitě voleb. Ačkoli byl nejvyšší správní soud vtělen už do ústavy při jejím vzniku, fakticky vznikl až v roce 2003. Nyní sídlí na Moravském náměstí v Brně. Také sídlo nejvyššího soudu a ústavního soudu, podobně jako sídlo veřejného ochránce práv, je v Brně, které je tradičně vnímáno jako město s mimořádnou právní tradicí již z doby první republiky.

Pokud se rozhoduji o tom, na který soud konkrétně se obrátím, nesmí mě zajímat jen tato zmíněná funkční příslušnost (tzn. zda půjde o soud okresní, krajský apod.), ale také příslušnost místní. Ta mi říká, na soud v kterém městě se obrátím. Podle předpisů přitom platí, že místně příslušným soudem je obecně soud účastníka, proti němuž návrh směřuje. Bude mě tedy zajímat, kde bydlí žalovaný. Podle toho bych měla směřovat žalobu. Pozor ovšem, nejde o pravidlo použitelné ve všech situacích, zákon zná výjimky. Pokud jde o názvy soudů, dále je také třeba pamatovat na to, že v některých městech, například v Praze, se názvy soudů liší: v Praze není žádný okresní soud, jsou tam obvodní soudy např. pro Prahu 1, 2 apod.

Uved'te, čím se zabývají následující předpisy. Vyhledejte jejich znění a uved'te příklady řízení, kterým se tyto předpisy věnují.

Tab. č. 1: Procesní předpisy

1. občanský soudní řád
2. soudní řád správní
3. trestní řád
4. správní řád

OTÁZKA č. 1: Vyhledejte v předpisech některé výjimky z obecného pravidla stanovící místní příslušnost soudů tak, že je dán podle bydliště žalovaného. Která další pravidla zákon obsahuje?

-
-
-
-

Zvláštní úloha ústavního soudu, mezinárodní soudní ochrana

Už výš jsme uvedli, že ústavní soud stojí poněkud mimo standardní soudní soustavu. Uplatní se na něj také jiný právní předpis: na podmínky u ústavního soudu neplatí obecné procesní předpisy. Speciální úpravu stanoví zákon č. 182/1992 Sb. Soudců je zde 15, jsou jmenováni na 10 let. Jejich hlavním úkolem je chránit dodržování ústavy a poměřovat dodržení základních práv obsažených v Listině základních práv a svobod. Jde o jediný typ řízení, kdy je povinné zastoupení advokátem. K ústavnímu soudu se podává ústavní stížnost, což je velmi kvalifikovaný právní úkon. Na ústavní soud se lze tedy typově obracet zejména v situaci, kdy se domnívám, že bylo porušeno některé mé základní právo stanovené Listinou základních práv a svobod, případně se domnívám, že některý zákonný (nebo podzákonný) předpis je v rozporu s ústavními předpisy. Jako příklad případu rozhodovaného ústavním soudem, lze zmínit otázku zdravotnických poplatků. U ústavního soudu bylo namítnuto, že stanovení poplatků u lékaře je v rozporu s ústavně zaručeným právem lidí na bezplatnou zdravotní péči. S tímto tehdy ústavní soud nesouhlasil., když uzavřel, že poplatky s takto stanoveným právem v rozporu nejsou.

Jednotlivé aktuálně rozhodované kauzy, závěry soudu i personální obsazení lze najít na webu www.usoud.cz (podobně existuje web o rozhodnutích nejvyššího soudu a nejvyššího

správního soudu: www.nsoud.cz, www.nssoud.cz). V současné době soudu předsedá ústavnímu soudu Pavel Rychetský.

Samozřejmě také po rozhodnutí ústavního soudu může trvat situace, kdy nejsem spokojena, protože mi soud nedal zapravdu. Má-li můj právní spor přesah do práva Evropské unie, mám možnost se obrátit na Soudní dvůr EU. Soudní dvůr je navíc podstatný pro výklad práva EU v posledních letech velmi často, proto nejednou nastane situace, kdy český soudce přeruší řízení a dotáže se lucemburského soudu na výklad některých pojmů (jde o tzv. prejudiciální otázku).

Zasahuje-li ovšem jednání, proti němuž jsem se obrátila na české soudy, dle mého názoru do některého základního práva zajištěného v Evropské úmluvě o lidských právech, pak se nebudu obracet na lucemburský soud, ale na Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku. Vždy ale musí být vyčerpány veškeré možnosti soudní obrany v České republice a musím namítat zásah do některého v úmluvě zmíněného práva. To jsou dvě zcela stěžejní podmínky. Dále je třeba dodržet lhůtu šesti měsíců od posledního rozhodnutí v České republice a konečně nesmí jít o bagatelní otázku – v opačném případě soud stížnost odmítne. Bližší podmínky k řízení u štrasburského soudu jsme zmínili v předchozích částech. Jednotlivá rozhodnutí soudu je možné také dohledat zde: <http://www.echr.coe.int/>

Vyhledejte některé zajímavé případy, které v poslední době řešil:

Tab. č. 2: Soudní soustava

1. ústavní soud
2. štrasburský soud
3. nejvyšší soud
4. lucemburský soud

Tři typy soudního řízení

Český právní řád zná více typů soudního řízení. Jedná se jednak o civilní, tj. občanskoprávní řízení, které se řídí podle zákona č. 99/1963 Sb., tj. podle občanského soudního řádu. Civilní proces je jinými slovy občanskoprávní (viz Napoleonův slavný občanský zákoník z roku 1804 s názvem *Códe civil*, tj. kodex (zákoník) občanský). Jde o řízení, v kterém soudce určí, zda má pravdu žalobce, nebo žalovaný. Žalobce tedy zahajuje řízení žalobou proti žalovanému (strany se také někdy označují jako navrhovatel a odpůrce). Pojem žalovaný přitom není totéž co obžalovaný. Obžalovaný je stranou v trestním řízení poté, co je proti němu vznesena obžaloba.

Pro civilní soudní spor je typické, že procesní strany (žalobce a žalovaný) jsou v rovném postavení: mají před soudem stejná práva. Civilní soud rozhoduje všechny spory ze soukromoprávní oblasti, tedy takové spory, které souvisejí s některým soukromoprávním odvětvím. Soud by měl coby zástupce státní moci rozhodovat nezávisle a nestranně, tedy neměl by si nikým nechat určovat podobu svého rozhodnutí a neměl by stranit ani žalobci, ani žalovanému. Tyto dvě hlavní zásady výkonu soudní moci, tedy nestrannost a nezávislost, platí ovšem jak pro civilní soudce, tak pro trestní a správní soudnictví. Co naopak v trestním řízení neplatí zcela, je naprostá rovnost mezi stranami u soudu, protože zde proti sobě stojí státní zástupce, který vznáší obžalobu ve veřejném zájmu, a obžalovaný. A ti rovnocenné postavení nemají. Civilní řízení i řízení trestní přiblížíme podrobněji v následující části této kapitoly.

Dalším řízením je tedy řízení trestní. Jak jsme právě uvedli, zde nestojí proti sobě subjekty se zcela rovnými procesními právy: úlohou soudce není rozřešit, který z občanů má pravdu, resp. zda vyhovět tomu, co stojí v žalobě. Úkolem trestního řízení je rozhodnout, zda došlo ke spáchání trestného činu a zda je obžalovaný za něj vinen, nebo ne, tzn., zda ho spáchal právě on. To jsou dvě rozdílné otázky: může totiž nastat i situace, že soud sice dospěje k závěru o tom, že trestný čin byl spáchán, nicméně v řízení se zjistí, že jej nespáchal obžalovaný. Neponese za něj vinu. Trestní soudní řízení probíhá podle zákona č. 141/1961 Sb., tj. podle trestního řádu. Jak je patrné z citace občanského soudního řádu i trestního řádu, jde o několik desetileté staré

předpisy. Tj. zatímco hmotněprávní předpisy (trestní zákoník i občanský zákoník) máme přijaty nové (z let 2012, resp. 2009), jim odpovídající procesní předpisy zatím nové nemáme.

Nejmladší větví českého soudnictví je soudnictví správní. Pro ně je stěžejním předpisem soudní řád správní. Jde o zákon č. 150/2002 Sb. Podle tohoto zákona se tedy musí řídit soud v situaci, kdy nejsem spokojena s rozhodnutím nebo postupem, případně nečinností správního orgánu a chci se proti tomu bránit soudně. Proti úřadu se tedy může bránit ve správním soudnictví. Správní soudnictví přitom není od klasického – civilního a trestního odlišeno institucionálně. Podle soudního řádu správního se proti úřadu lze bránit u klasického krajského soudu. Pokud bych ani poté nesouhlasila s vyřešením případu, můžu se, jak jsme uvedli výš, obrátit prostřednictvím kasační stížnosti na nejvyšší správní soud. Ten je poslední instancí.

Vedle soudů existuje v dnešní době celá řada jiných možností řešení sporů. V rámci jiných možností obrany mj. vůči správním orgánům lze zmínit zejména veřejného ochránce práv, tedy ombudsmana. A dále pokud jde o řešení soukromých sporů, nabízí se zejména mediace a rozhodčí řízení. Jak kompetence veřejného ochránce práv, tak právě zmíněné možnosti řešení sporů, budou představeny v následující části studijního textu.

Již byste si měli umět představit, které spory řadíme k trestnímu, civilnímu a správnímu soudnictví. Proto uveďte v následující tabulce, kterým z výš uváděných procesních předpisů se v určité situaci bude řídit soudní orgán.

Tab. č. 3: Předpisy upravující typy řízení

1. okresní soud při sousedském sporu
2. okresní soud při obžalobě ze zpronevěry
3. nejvyšší správní soud při rozhodování o opakování voleb
4. krajský soud při žalobě na ochranu osobnosti

Základní informace k civilnímu a trestnímu řízení a jejich hlavní zásady

Už jsme uvedli, které soudy rozhodují které spory, a přiblížili jsme si rozdílný účel civilního, správního a trestního soudnictví. Věnujme se na tomto místě dalším podstatným informacím, které se týkají průběhu občanskoprávního, resp. trestního soudního řízení. Nejprve popíšeme občanskoprávní řízení.

Cílem civilního soudního řízení je rozhodnutí, která ze stran má pravdu, tj. jejíž závěr je v souladu s právem. Na soud se vlastně obracíme až v momentu, kdy se nejsme schopni se smluvním partnerem, tj. dalším soukromou osobou, dohodnout tak zvané „po dobrém“. Soud je totiž až *ultima ratio*, tedy je krajní možností řešení sporu. Nepochybně výhodnější, levnější a rychlejší variantou je domluvit se mimosoudně. Soudy v otázkách civilních tu tedy máme zejména proto, že se neumíme domluvit mezi sebou. Typické řízení, které je zahajováno u civilního soudu, totiž je takové, kdy jedna strana sporu tvrdí, že druhá strana porušila uzavřenou smlouvu, druhá strana ale tvrdí opak. Obecně rozhoduje civilní soud o otázkách vyplývajících ze soukromoprávních předpisů, jak jsme zmínili už výš. Jak víme, mezi soukromoprávní odvětví patří občanské, obchodní, rodinné a pracovní právo. V novém občanském zákoníku je přitom upravena občanskoprávní, z velké části obchodně-právní a také rodinně-právní problematika. Civilní soudy proto rozhodují zejména spory vyplývající ze vztahů uvedených v občanském zákoníku, případně ze smluv uzavřených na jeho základě. Dalším častým typem sporů u civilního soudu jsou následně pracovní právní vztahy upravené zákoníkem práce.

Soukromoprávní soudní řízení probíhá buď jako řízení návrhové, nebo tzv. *ex offo*. Častější je případ návrhového řízení: to souvisí s hlavní zásadou civilního práva, tedy autonomií vůle smluvních stran. Je na vůli smluvních stran, jestli zahájí soudní proces, proto většina řízení závisí na tom, zda je podán návrh (žaloba). Přitom nejen samotné zahájení soudního řízení je na vůli stran: celé řízení je plně v dispozici stran, proto hovoříme o zásadě dispoziční. Dispoziční zásada je jednou z hlavních zásad týkajících se civilního řízení. Nechtějí-li strany například strany sporu pokračovat v zahájeném řízení, mohou uzavřít smír a řízení se tím ukončí. Jsou ale i

případy, kdy soud zahajuje řízení tzv. *ex officio*, tedy z úřední povinnosti. Zejména jde o situace související s úpravou poměrů nezletilých dětí apod.

Mezi další zásady v civilním řízení patří zásada volného hodnocení důkazů, podle které soudce sám přiřkne v jednotlivém případě různým důkazům různou vypovídací hodnotu. Nemá ale absolutní volnost při svém rozhodování: může rozhodovat sice svobodně, volně, ale výhradně na základě toho, co bylo před soudem vyřčeno. Je proto dobré vždy navrhnout co nejvíce důkazů. Přesto si ale určí soudce sám, které z nich provede. Obecně platí, že jako důkaz může sloužit cokoli (tedy pochopitelně až na mučicí praktiky, jak tomu bylo v minulosti). Zásadám, které platí pro civilní řízení u soudu, bychom se mohli věnovat ještě dlouze: z těch hlavních zmiňme také procesní rovnost stran a dále právní jistotu účastníků řízení, což je zásada, podle které by ani soudy, ale ani například správní orgány, neměly rozhodovat nepředvídatelně. To znamená, že pokud se k určité právní otázce už soudy vyjádřily, nemělo by dojít k tomu, že rozhodnutí bude najednou zcela opačné. Celistvé vysvětlení této zásady by ale bylo složitější: zahrnuje například i skutečnost, že pokud účastník řízení nabude určitých práv, nelze ho jich bezdůvodně zbavit.

Ke stěžejním zásadám dále patří zásada *ignorantia iuris neminem excusat*, tedy neznalost zákona neomlouvá. V praxi to znamená, že byť by skutečně mohla být pravda, že účastník řízení například nezná některé zákony nebo jiné předpisy, nemůže tím u soudu argumentovat – soud takové tvrzení nebude považovat za relevantní. Tolik ke stěžejním zásadám civilního řízení, k těm, které jsou specifické pro trestní řízení, se vyjádříme níž.

Nyní se věnujme základním informacím o trestním řízení u soudu. Už výš jsme zmínili, že účelem trestního soudu je vlastně zjištění dvou stěžejních skutečností: jednak toho, zda skutečně došlo ke spáchání trestného činu, tak jak v obžalobě tvrdí státní zástupce, jednak zda je za tento trestný čin zodpovědný skutečně ten, kdo je obžalován. Zmínili jsme už výš, že závěrem soudu totiž může být skutečnost, že trestný čin spáchán byl, nicméně někým jiným. Ještě jinou variantou je závěr, že sice obžalovaný trestný čin spáchal, ale přesto soud nerozhodne o trestu. Taková situace nastává tehdy, dojde-li k určité okolnosti vylučující trestnost. Co přesně se myslí takovýmito okolnostmi, stanoví zákon: jde zejména o věk, nutnou obranu, krajní nouzi a duševní poruchu pachatele. Je tak možné, že soud dospěje k závěru o tom, že byl spáchán čin jinak trestný, tzn. nastaly sice důsledky trestného činu (například fyzické napadení, tedy trestný čin ublížení na zdraví), ale byl spáchán v duševní poruše. V takovém případě nenařídí soud obžalovanému některý ze standardních trestů zmíněných v trestním zákoně. Pokud pachatel

spáchal trestnou činností určitou škodu nějaké soukromé osobě, vystupuje v trestním řízení tato osoba jako poškozený. Ovšem tato osoba může také chtít „odškodnění“ prostřednictvím civilního řízení, například může žalovat pachatele pro ochranu osobnosti.

Pokud jde o hlavní zásady, které se uplatní před trestním soudem, je třeba jmenovat zejména zákaz retroaktivity, presumpci nevinny a humánnost trestů. Zákaz retroaktivity lze přeložit jako zákaz zpětné účinnosti. Podle této zásady je zakázáno soudit pachatele činu, který v době spáchání nebyl trestný, podle současného předpisu. Je třeba vycházet z toho, že tento člověk nemohl tušit, že obdobné jednání bude v budoucnu chápáno jako trestné. Vždy je tedy třeba soudit a trestat onoho člověka jen na základě předpisů platných v době spáchání činu. Další podstatnou zásadou je presumpce nevinny. Presumpci bychom mohli přeložit jako „předpoklad“. Vždy je u obžalovaného předpokládáno, tedy presumováno, že je nevinný, do té chvíle, kdy je mu prokázána vina. Pokud státní zástupce není schopen přednést před soudem natolik závažné důkazy, aby soud obžalovaného odsoudil, musí obžalovaný od soud odejít jako neodsouzený. Obdobné se odráží i v civilním řízení: standardně platí, že povinnost důkazní leží na žalobci, a pokud tento není schopen podložit svá tvrzení důkazy, nemůže být jeho žalobě vyhověno.

Konečně je třeba zmínit, že tresty ukládané podle našich trestních předpisů musí být realizovány humánním způsobem. Všichni, i odsouzení, jsme chráněni před mučením nebo jiným nelidským nebo ponižujícím zacházením, a to i při výkonu trestu odnětí svobody. Účelem trestního práva je vedle prevence samozřejmě i represe, ale výkon trestu vždy musí být humánní, lidský. V našem právním řádu proto není tortura povolena ani jako forma sankce, ani jako metoda výslechu. Mučení zrušila v českých zemích v roce 1776 Marie Terezie.

OTÁZKA 2: Jak byste popsali základní rozdíl mezi trestním a civilním řízením?

-
-
-
-

OTÁZKA 3: Vysvětlete význam následujících právních zásad a uveďte, zda patří k civilnímu, nebo trestnímu soudu. Současně zvažte, zda některé z nich mohou být vyžadována u obou typů řízení, a tuto skutečnost u názvu zásady vyznačte.

1. rovnost subjektů u soudu
2. autonomie vůle
3. neznalost zákona neomlouvá
4. presumpce nevinny
5. volné hodnocení důkazů
6. <i>pacta sunt servanda</i>
7. zákaz retroaktivity

Postavení soudců a procesních stran

Touto částí si přiblížíme jednak postavení soudců, jednak procesních stran. Už v jedné z předcházejících částí této kapitoly jsme zmínili, že podmínky pro funkci soudce a jeho bližší postavení je upraveno především zákonem o soudech a soudcích. Základní fungování soudní moci a povahu výkonu funkce soudce ovšem zakotvuje ústava, jak jsme zmínili výš. Ústava totiž nejenže uvádí nejpodstatnější informace týkající se soudní moci a soustavy soudů, ale také zmiňuje, že soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a nestranní, přičemž nikdo nesmí tuto jejich nestrannost ohrozit. Nezávislost znamená, že nikdo, žádný jiný subjekt disponující státní mocí, nesmí soudci přikazovat, jak má rozhodovat. Nezávislost soudů a soudců je prvotním předpokladem demokracie. V nedemokratických režimech jsou soudci naopak využíváni pro podporu vládnoucí ideologie. To je zcela patrné například z rozsudků československých komunistických soudců nebo soudců nacistické Třetí říše.

Nestrannost znamená, že soudce nesmí stranit ani jedné z procesních stran. Pokud by vyvstala pochybnost o jeho podjatosti, tzn. příklonu k jedné ze stran, je možné dát námitku

podjatosti. Jediné, čím je při rozhodování ovlivněn, je zákon. Jedině právní předpisy jej limitují a určují směr, kterým se soudní řízení musí ubírat. I pro soudce tedy platí zásada uvádějíci, že *co není dovoleno, je zakázáno*. Soudce například nesmí uložit za trestný čin takový trest, který zákon výslovně nezmiňuje.

V řízení může rozhodovat buď samosoudce, nebo senát. V našem právním řádu rozhoduje na okresním soudu samosoudce, ale v pracovních věcech senát, dále u krajského soudu rozhoduje senát tehdy, když se jedná o odvolací řízení, a v trestním řízení může rozhodovat samosoudce tehdy, jedná-li se o méně závažnou trestnou činnost.

Zmínili jsme výš, že soudní moc je zakotvena již na ústavní úrovni. Nejen ústava se dotýká této problematiky: i Listina základních práv a svobod týkající se, jak už víme, práv jednotlivce, zmiňuje související problematiku, když zakotvuje právo každého na soudní a jinou právní ochranu, uvádí, za jakých okolností je možné u soudu odepřít výpověď, a mimo jiné významné okolnosti soudního řízení také zmiňuje, že výhradně soud může rozhodovat o vině a trestu. Není tedy možné, aby dala závěr o vině obžalovaného za trestný čin například policie: o tomto vždy musí autoritativně rozhodnout soud. Mezi dalšími podstatnými okolnostmi Listina také uvádí, že každý, kdo je obviněn ze spáchání trestného činu, má právo na obhajobu, případně i na přidělení obhájce – někdy také bezplatně.

V civilním sporu stojí proti sobě před soudem žalobce a žalovaný, někdy také používáme termíny navrhovatel a odpůrce. Soudní řízení nastupuje, resp. v ideálním případě by tomu tak mělo být, až tehdy, kdy se strany neumí dohodnout jinak. Vždy bychom se měli se smluvním partnerem pokusit nejprve o dohodu. Soud je tedy *ultima ratio*, krajním prostředkem. Navíc v řadě případů žalobci otvírají soudní řízení, aniž by měli žalobu dostatečně podloženou důkazy. Pokud žalobce podává žalobu nadbytečně, a tudíž zaměstnává soudce, jenž je placen z daní, a navíc zatěžuje protistranu, je pak logické, že v případě neúspěchu musí platit náklady řízení i výlohy protistrany. Existuje ale také pravomoc rozhodujícího soudce určit, že některý účastník řízení bude pro svoje sociální poměry z úhrady poplatků osvobozen. Na poplatky existuje speciální předpis o soudních poplatcích (zákon č. 549/1991 Sb.).

Na soud se žalobce obrací s žalobou, která obsahuje žalobní petit. Tím zahájí soudní řízení. Může tak ve většině případů učinit sám, tj. nikdo jej nemůže nutit platit si advokáta (výjimkou je například řízení před ústavním soudem, k němuž podávám ústavní stížnost). Pro řadu lidí je ovšem právní zastoupení poměrně drahé: z toho důvodu existuje sdružení, na jehož základě

zastupují někteří advokáti vybrané případy (například diskriminační kauzy) bez nároku na honorář (www.probonocentrum.cz).

V žalobním petitu tedy určím, svůj požadavek, tedy uvedu, co chci, aby žalovaný musel udělat. Následuje důkazní řízení, v rámci něhož musí být oběma stranám umožněno realizovat alespoň některé z důkazů, jež soudu navrhly. Podle předpisů přitom může být důkazem cokoli, určí-li tak soud. Soud následně petitu buď vyhoví, nebo ne. Je proto třeba ho velmi přesně formulovat. Každé rozhodnutí soudu (stejně tomu je v případě rozhodnutí správních orgánů) musí obsahovat následující části. Není-li tomu tak, nejde o platné rozhodnutí:

- Enunciát, tj. výrok (soud buď žalobě vyhoví, nebo ne, resp. v trestním řízení buď je obžalovaný vinen za trestný, nebo není),
- Odůvodnění výroku (stěžejní část rozhodnutí: teprve z ní poznáme, jakými úvahami byl soud veden),
- Poučení o opravných prostředcích: soud vás vždy musí poučit, co máte dělat, když s jeho rozhodnutím nesouhlasíte (kam se odvolat, v jaké lhůtě).

Proti rozhodnutí je tedy možné dát odvolání. Odvolací soud poté buď rozhodnutí původní instance potvrdí, nebo ho zruší, případně ho může vrátit k novému posouzení. Tato procesní pravidla přitom platí jak pro řízení soukromoprávní, tak trestní. Ne ve všech ohledem je ale trestní a civilní řízení totožné: je třeba si uvědomit, že účelem trestního řízení je sankcionování společensky nejzávažnějšího jednání, tj. jeho cíl je zcela jiný, než je tomu u civilního soudu. Proto v trestním řízení nemůže platit ani stoprocentně rovné postavení procesních stran. Těmi jsou v trestním řízení státní zástupce (dříve prokurátor) a obžalovaný, proti němuž podal státní zástupce soudu obžalobu a navrhuje mu také formu potrestání obžalovaného. Pojmenování funkce státního zástupce vychází ze skutečnosti, že jde o subjekt, který zastupuje stát, resp. veřejný zájem, a právě s ohledem na zájem společnosti iniciuje řízení, v rámci něhož má dojít k potrestání za trestný čin. Činí tak po spolupráci s Policií ČR, po fázi nazvané jako přípravné řízení trestní, v rámci něhož shromažďuje důkazy proti obviněnému. Státní zástupce, policie a soud jsou souhrnně pak nazývaný jako orgány činné v trestním řízení.

Uved'te náležitosti soudního rozhodnutí. Ke každému z nich vysvětlíte, co jím soud vyjadřuje – čeho se týká.

Tab. č. 4: Náležitosti rozhodnutí

1.
2.
3.

KLÍČ K OTÁZKÁM:

Tab. č. 1:

občanský soudní řád = základní procesní předpis civilního práva, stanovuje základní postup při civilním, tj. soukromoprávním řízením

soudní řád správní = předpis procesní povahy, kterým se řídí soudy rozhodující o žalobách směřujících proti správním orgánům

trestní řád = procesní předpis, jímž se řídí soudy při rozhodování trestněprávních kauz

správní řád = zásadní předpis pro všechny správní orgány, tedy úřady

OTÁZKA č. 1:

Zákon například stanoví, že místně příslušným pro řešení sporu je soud nacházející se v místě, kde je nemovitost, o níž se rozhoduje, dále v případě standardního sporu je místně příslušným i

ten, kde má žalovaný zaměstnání, pokud jde o případ, kdy se lidé soudí o náhradu újmy, pak také soud v místě, kde k této události došlo atd.

Tab. č. 2:

ústavní soud: rozhodnutí z listopadu 2014 o tom, že příslušníci Policie ČR nesmějí bez dalšího pokutovat diskusní názory na facebooku spočívající v kritice práce Policie, za podmínky, že jde o soukromou konverzaci

štrasburský soud: například rozhodnutí z prosince 2014 o tom, že český stát neporušil práva rodiček namítajících neumožnění domácích porodů českými soudy

nejvyšší soud: rozhodnutí ze září 2014 o tom, že pokud jsou v daném případě okolnosti nasvědčující tomu, že řidič automobilu byl opilý, není v souladu se zákonem, aby soud předal celou věc „pouze“ k přestupkovému řízení: podle Nejvyššího soudu je nutné tento postup chápat jako trestný čin a tak ho také vyšetřovat

lucemburský soud: rozhodnutí ze září 2014 o tom, že pro účely odškodnění cestujících za zpoždění letadla je třeba počítat jako čas příletu letadla moment, kdy se otevřou první dveře letadla

Tab. č. 3:

1. občanský soudní řád
2. trestní řád
3. soudní řád správní
4. občanský soudní řád

OTÁZKA 2:

Rozdíl mezi civilním a trestním řízením u soudu lze popsat zejména tak, že při trestním řízení podává obžalobu ve veřejném zájmu státní zástupce proti obžalovanému, přičemž předtím v rámci přípravného řízení trestního shromáždil ve spolupráci s Policií ČR dostatek důkazů k této obžalobě. Soud pak rozhoduje s ohledem na důkazy navržené státním zástupcem, ale samozřejmě ho zajímají i důkazy navržené druhou stranou: obžalovaným, resp. jeho právním zástupcem. Vždy má obžalovaný právo na obhajobu: i v případě, že je hned z kraje pravděpodobné, že se trestného činu dopustil, má smysl, aby obhájce poukázal na případné polehčující okolnosti.

OTÁZKA 3:

1. rovnost subjektů u soudu – stěžejní zásada civilního práva: není možné, aby měli občané přiznána rozdílná práva například u soudu
2. autonomie vůle – základní zásada civilního práva vedle zásady rovnosti: sjednat lze smluvně cokoli, co zákon výslovně nezakazuje
3. neznalost zákona neomlouvá – u soudu nebo před policistou nelze argumentovat tím, že jsem neznala určitou právní úpravu, a proto jsem nemohla vědět, že svým jednáním porušuji zákon
4. presumpce nevinny – dokud soud nerozhodne o tom, že je osoba obžalovaná ze spáchání trestného činu vinna, je na ni třeba hledět jako na nevinného
5. volné hodnocení důkazů – nikdo nemůže soudci v konkrétním případě přikazovat, které důkazy jsou významnější a které méně, tj. které má brát jako rozhodné pro jím sledovanou kauzu: zákon uvádí, že za důkaz může sloužit cokoli, tj. žalobce i žalovaný mohou navrhnout
6. pacta sunt servanda – smlouvy se musí dodržovat, římskoprávní zásada uplatňovaná dodnes: podstatné je, co je popsáno ve smlouvě, ne to, co jsem si myslela, že mám sjednáno
7. zákaz retroaktivity – není možné, aby zákon působil zpětně, tzn. vždy působí pro futuro, tj. do budoucna – platí jak pro soukromé, tak pro veřejné právo